

A Critique of Moral Particularism's Reliance on Moral Reasons

Seyyed Ali Asghari

Assistant Professor, Institute for Humanities and Cultural Studies, Tehran, Iran. E-mail: drghobar@gmail.com

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Received 20 July 2022

Received in revised 16
September 2022

Accepted 18 September 2022

Published online 20 November
2022

ABSTRACT

Moral particularism, which is one of the intellectual orientations in contemporary ethics, opposes the importance of principles in morality and in principled theories of ethics on metaethical grounds, and regards it detrimental to moral thought and judgement. I believe that the particularist's challenge against principled ethics is important, and therefore it is a requirement that the problems of particularism are identified to be then solved. In this paper, I investigate some problems of particularism that stem from particularists' reliance on reasons. I first explain what reason is in moral metaphysics debates, and after discussing the relations between holism, atomism, particularism, and generalism, I make clear why particularism's reliance on reasons is not useful for it. Reliance on reasons is also detrimental to particularism, in the sense that causes inadequacies in it. For, first, conceiving morality only in terms of reasons at best creates an inadequate conception of moral obligation and therefore of morality; and second, narrowly conceiving moral principles in terms of general reasons prevents particularism from being inclusive against all principled theories of ethics. I discuss why the categorical imperative as a significant example shows that the scope of moral principles is broader than the scope of moral reasons.

Keywords:

moral principles, holism,
atomism, generalism, moral
obligation.

Cite this article: Asghari, Seyyed Ali. (2022). A Critique of Moral Particularism's Reliance on Moral Reasons. *Journal of Philosophical Investigations*, 16(40), 429-444. DOI: <http://doi.org/10.22034/JPIUT.2022.52603.3305>

© The Author(s).

DOI: <http://doi.org/10.22034/JPIUT.2022.52603.3305>

Publisher: University of Tabriz.

Extended Abstract

Introduction

Many people think that everyday and ordinary moral thinking and practice is full of principles: Keep your promises; Do not steal; Do unto others as you would have them do unto you (Golden Rule of morality), and so on. In addition, it has been for long the dominant assumption of moral philosophers that morality is principled. Most normative moral theories have been efforts to identify, articulate, and defend moral principles (or one ultimate moral principle, in the case of some moral theories). Moral particularists, in general, are opposed to regarding morality as principled. Their opposition is stronger and more fundamental than other opposing theories, because, among other things, their opposition is metaethical. It is in this same spirit that they claim that the principle-based approach itself is problematic, not this or that moral principle. Particularism can change the way philosophers theorize about morality, and at least for this reason deserves reflection. Naturally, also the defects of such a thought deserve reflection.

1. Particularism's reliance on reasons

Most moral particularists are “holists”, that is, they believe that reasons are variable case by case. Reasons can cease to be reasons, or even their polarity can change. The behaviour of moral reasons is no different from how other kinds of reasons behave, even if their subject is different. How do reasons behave? Reasons are features for or against a belief, action, attitude, etc. But features can, instead of themselves being reasons, be defeaters of reasons or enablers of reasons and thus affect reasons. The defeaters, enablers, intensifiers, and attenuators affect the reasons from one case to another and can change both reason-givingness of features (whether or not they are reasons) and their polarity (holism). I think that this idea of holism and complex relations between reasons is convincing. It is not difficult to find examples of variance of moral reasons. For example, the fact that I have promised to do something sometimes, not always, is a reason for doing it.

For particularists (Little, 2000; McNaughton, 1988: 191; McNaughton and Rawling, 2000; Dancy, 2007a; 2004; 2013) moral principles are essentially statements of invariance of moral reasons. For instance, the principle of justice tells us that justness of an action is always a reason for doing it. Furthermore, particularists maintain that belief in invariant moral reason is essential to every principle-based moral theory. This reliance of moral particularism on moral reasons is both useless and harmful for it.

2. Uselessness of reliance on debating the nature of reasons for moral particularism

On the one hand, generalism is compatible with holism and moral principles are compatible with variable reasons. On the other hand, particularism is compatible with atomism and invariant reasons. These two considerations show that the holism-atomism debate in the theory of reasons is of no help to the particularism-generalism debate, and thus particularism's reliance on arguments about moral reasons is not useful for it.

3. Moral obligation's difference from being favoured by moral reasons

“Moral obligation” is the action (or omission) that is demanded of us. It is wrong not to do (or to do) it. Moral obligation is ineliminable from morality. Inspired by the discussion on “supererogation”, I have adduced an argument to the effect that the concept of an action being morally obligatory is different from the concept of that action being favoured or favoured most by moral reasons. Reason-based view, in which the nature of moral obligation is explained without moral responsibility and moral blame, is a defective conception of moral obligation (moral duty) and that is why leads the particularist to a defective conception of morality. This is one aspect of the harmfulness of reliance on reasons for the particularist.

4. A limited conception of moral principles in terms of general reasons

Particularists in accordance with their second-order criticisms against principled ethics must hold that all kinds of principle-based theories are subject to the same error(s). The particularist rejects all principled theories, not particular principled theories or particular moral principles. For this idea to be correct, different principled theories should have a common aspect. But particularists cannot explain a common aspect based on moral reasons. In the principle-based theories, various kinds of moral principles have been put forward. The particularist's reliance on reasons prevents his criticism from including all principle-based theories. One important example is Kant's categorical imperative. This is another aspect of the harmfulness of reliance on reasons for the particularist.

Conclusion

If moral particularism's reliance on moral reasons is useless and harmful, then it should rely and emphasize on another subject, and that is the nature and role of moral principles. The fundamental problem to be answered is what moral principles are, and what roles they play in moral thought and action. If this fundamental problem prevails, then the particularism-generalism dualism will for the most part be supplanted by the question that what kind of moral principles and what roles for them are defended by each interlocutor in the debate, and what kinds and roles are rejected by him.

نقد تکیه جزئی‌گرایی اخلاقی بر دلیل‌های اخلاقی

سیدعلی اصغری

استادیار، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، ایران. رایانامه: drghobar@gmail.com

چکیده

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۴/۲۹

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۱/۰۶/۲۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۶/۲۷

تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۰۸/۲۹

کلیدواژه‌ها:

اصل‌های اخلاقی، کل‌گرایی، اتم‌گرایی، عام‌گرایی، الزام اخلاقی.

جزئی‌گرایی اخلاقی، گرایشی است در فلسفه اخلاق معاصر که بر اساس مبانی فرااخلاقی، با محوریت اصل‌ها در اخلاق و در نظریه‌های اصل‌مند اخلاق مخالفت می‌ورزد و آن را مخل فکر و تشخیص اخلاقی می‌داند. چالش جزئی‌گرا در مقابل اصل‌مندی در اخلاق مهم است و به همین دلیل جا دارد که نقص‌های جزئی‌گرایی شناسایی شود تا مقدمه رفع آن‌ها شود. مقاله حاضر به آن دسته از نقص‌های جزئی‌گرایی اخلاقی می‌پردازد که منشأشان تکیه جزئی‌گرایان بر دلیل‌هاست. دلیل در بحث‌های هستی‌شناختی اخلاق، یک جنبه موقعیت است که له و یا علیه عمل است. اولاً تکیه جزئی‌گرا بر دلیل‌های اخلاقی برای اثبات جزئی‌گرایی اخلاقی سودمند نیست، زیرا قابل جمع بودن کل‌گرایی با عام‌گرایی و قابل جمع بودن اتم‌گرایی با جزئی‌گرایی، نشان می‌دهد نزاع درباره نقش‌ها و ماهیت اصل‌های اخلاقی (نزاع جزئی‌گرایی-عام‌گرایی)، با استفاده از بحث اتم‌گرایی و کل‌گرایی در نظریه دلیل‌ها قابل حل نیست. ثانیاً این تکیه، برای جزئی‌گرایی نه تنها سودمند نیست بلکه زیانمند است به این معنی که خلل‌هایی در آن ایجاد می‌کند. زیرا (الف) تصور اخلاق صرفاً در چارچوب دلیل‌های اخلاقی، در بهترین حالت تصویری ناقص از الزام اخلاقی و بنابراین از اخلاق به بار می‌آورد؛ و (ب) تصور محدود از اصل‌های اخلاقی در چارچوب دلیل‌های عام، مانع شمول جزئی‌گرایی بر همه نظریه‌های اصل‌محور اخلاق، یا دست‌کم مهمترین نظریه‌ها، می‌شود. امر مطلق به‌عنوان یک نمونه بسیار مهم نشان می‌دهد قلمرو اصل‌های اخلاقی گسترده‌تر از قلمرو دلیل‌های اخلاقی است.

استناد: اصغری، سیدعلی. (۱۴۰۱). نقد تکیه جزئی‌گرایی اخلاقی بر دلیل‌های اخلاقی. *پژوهش‌های فلسفی*، ۱۶(۴۰): ۴۴۴-۴۲۹. DOI:

<http://doi.org/10.22034/JPIUT.2022.52603.3305>

© نویسنده‌گان.

ناشر: دانشگاه تبریز.

مقدمه

به نظر بسیاری از مردم، فکر و مشی اخلاقی عادی و روزمره، پر از اصل‌هاست: به عهده‌های وفا کن؛ دزدی نکن؛ با دیگران چنان کن که می‌خواهی با تو کنند (قاعده طلایی اخلاق) و قس علی هذا. افزون بر این، فیلسوفان اخلاق، مدت‌ها فرض غالبشان این بوده است که اخلاق، اصل‌مند است، زیرا اکثر نظریه‌های هنجاری اخلاق، تلاش برای شناسایی، بیان و دفاع از اصل‌های اخلاقی (برخی از نظریه‌ها، یک اصل اخلاقی نهایی واحد) بوده‌اند. محوریت اصل‌ها در اخلاق و در نظریه‌های اصل‌مند اخلاق، در چند دهه اخیر مخالفان و منتقدان گوناگونی پیدا کرده است (اصغری، ۱۳۳۳: فصل اول) یکی از این مخالفت‌ها، دیدگاه «جزئی‌گرایی اخلاقی» است. اگرچه تعریف دقیق جزئی‌گرایی اخلاقی به دلیل وجود گرایش‌های فکری مختلف در آن دشوار است، اما به‌طور کلی می‌توان آن را اعتقاد به محوریت موقعیت‌های جزئی در اخلاق و قابل حذف بودن اصل‌های اخلاقی از اخلاق دانست. جزئی‌گرایی اخلاقی، شدیدتر از دیگر انواع مخالفت‌ها با نظریه‌های اصل‌محور است، زیرا ادعای آن این نیست که اصل‌های اخلاقی برای راهنمایی ما در موقعیت‌های جزئی ناکافی هستند، بلکه این است که اصلاً وجود ندارند و یا این که برای راهنمایی ما لازم نیستند. به‌عنوان مثال، جانتن دنسی می‌گوید: «اخلاق بدون اصل‌ها می‌تواند به‌خوبی به حیات خود ادامه دهد» (دنسی، ۲۰۰۴: ۲). علاوه بر این، مخالفت آن بنیادین است. مخالفت‌های مورد‌گرایان، زنانه‌نگران و مدافعان اخلاق فضیلت با نظریه‌های سنتی اصل‌مند اخلاق، از نوع «درجه‌اول» است یعنی به آراء خاص آن‌ها درباره نظریه درست هنجاری درباره اخلاق بازمی‌گردد، اما مخالفت جزئی‌گرایان، از نوع فرااخلاقی است زیرا مبتنی بر ملاحظات درجه‌دوم است. در همین راستاست که آن‌ها مدعی‌اند که خود رویکرد اصل‌محور در فلسفه اخلاق اشکال دارد، نه برخی اصل‌های خاص. این‌ها بیانگر اهمیت جزئی‌گرایی در فلسفه اخلاق است. جزئی‌گرایی مهم و بایسته تأمل است زیرا اگر برصواب باشد، می‌تواند نظریه‌پردازی در باب اخلاق را متحول کند. به‌تبع تحلیل نقص‌های چنین تفکری (که قوه تأثیرگذاری بر نظریه اخلاق را دارد) که هدف مقاله حاضر است نیز اهمیت دارد. زیرا یا مطرح کردن آن نقص‌ها زمینه پاسخ دادن یا رفع آن‌ها را فراهم می‌کند، یا اگر بر جای بمانند جایگاه جزئی‌گرایی را در فلسفه اخلاق تضعیف می‌کنند.

پس از ظهور جزئی‌گرایی اخلاقی، مواضع مخالف آن، به‌طور کلی «عام‌گرایی (اخلاقی)» نام گرفته‌اند. هم نظریه‌های سنتی اصل‌محور اخلاق که پیش از جزئی‌گرایی وجود داشته‌اند مانند نظریه کانتی و فایده‌گرایی و هم نظریه‌هایی که محققان معاصر در پاسخ به جزئی‌گرایی پرداخته‌اند، عام‌گرایی نامیده شده‌اند. عام‌گرایی به‌طور کلی اعتقاد به این است که اخلاق اصل‌مند است و به‌عبارت دیگر اصل‌های اخلاقی برای اخلاق لازم هستند. در جای دیگری (اصغری، ۱۳۹۹) کوشیده‌ام ضمن تبیین و صورت‌بندی جزئی‌گرایی نشان دهم که چالش آن برای عام‌گرا جدی است، اما در مخالفت با جزئی‌گرایی نشان دهم فرض نظریه‌های اصل‌مند فلسفه اخلاق موجه است و به چه معنی موجه است (نک. اصغری، ۱۴۰۲). در این مقاله می‌خواهم به موضوع دیگری یعنی بررسی و نقد تکیه جزئی‌گرایی اخلاقی بر دلیل‌های اخلاقی بپردازم.

پیش از ورود به بحث اصلی لازم به ذکر است، تکیه جزئی‌گرایی بر دلیل‌های اخلاقی را باید از این نکته مقبول که فکر و گفتمان اخلاقی ساختار عقلانی دارد، تفکیک کنیم. فکر اخلاقی دلبخواهی و هوسی نیست بلکه عقلانی است. یعنی این‌طور نیست که ما بدون هیچ دلیلی فقط تصمیم بگیریم که باید فلان عمل را انجام دهیم یا فلان عمل درست است، بلکه دلیل یا دلیل‌هایی را مطرح می‌کنیم که له و علیه درست بودن عمل به شمار می‌آیند. در فلسفه اخلاق، این فرض پذیرفته شده است و جزئی‌گرایان نیز آن را قبول دارند. اما محوریت «دلیل» در نزاع جزئی‌گرایی-عام‌گرایی، فراتر از این ایده نسبتاً ساده مقبول همگان است. در نزد فیلسوفان اخلاق اخیر، کلمه «دلیل»^۲ به اصطلاحی تخصصی تبدیل شده است که در بسیاری موارد شباهت چندانی به کاربرد روزمره آن در بین مردم، که در رفتارهای ارائه دلیل و طلب دلیل بروز می‌کند، ندارد. در این بحث‌ها، دلیل‌ها، جنبه‌های موقعیت هستند که له و یا علیه یک باور، یا عمل، یا حالت ذهنی، یا غیره هستند (تعریف دلیل). باور بسیاری از محققان فلسفه اخلاق در چند دهه اخیر، این است که هنجاریت^۳ از دلیل‌ها تشکیل شده است و هستی‌شناسی یا متافیزیک اخلاق متمرکز شده است بر

^۱ particularism. برخی محققان ایرانی، برابر «خاص‌گرایی» را برای این اصطلاح برگزیده‌اند (نک. دباغ، ۱۳۸۸؛ خزاعی، ۱۳۹۰). نگارنده، در آثار این محققان دلیل این گزینش را نیافتم. اما معتقدم برابر درست «جزئی‌گرایی» است. زیرا پارتنیکولاریزم اساساً عبارت است از تأکید بر موقعیت‌های «جزئی» (particular situations) نه تأکید بر موقعیت‌های «خاص» یا هر چیز خاص دیگر.

^۲ Dancy

^۳ reason

^۴ . هنجاریت، که در زبان انگلیسی با کلمه normativity به آن اشاره می‌شود، وجه مشترک بین مفاهیم هنجاری از قبیل «درست»، «نادرست»، «خوب»، «بد»، «باید» و غیره است.

تحلیل دلیل‌ها. جوزف رز^۱ اظهار می‌دارد که «هنجاریت هر آنچه که هنجاری است عبارت است از این که دلیل است یا دلیل می‌دهد، یا با دلیل‌ها مرتبط است» (رز، ۱۹۹۹: ۶۷). بسیاری از فیلسوفان اخلاق، دلیل‌ها را «آجرها»ی (دنسی، ۲۰۰۷: ۲۰) قلمرو هنجاری می‌دانند. آن‌ها درباره انواع و اقسام پیچیده دلیل‌ها سخن می‌گویند: دلیل‌های برانگیزنده و دلیل‌های توجیه‌کننده، دلیل‌های باور و دلیل‌های عمل، دلیل‌های پیش‌فرض (هرتی^۲، ۲۰۰۷)، دلیل‌های «کمک‌کننده»، «دلیل‌های درست‌کننده و نادرست‌کننده» (دنسی، ۲۰۰۴: ۷، ۳۷-۱۵)، دلیل‌های «مُصِر» و «غیرمُصِر» (کَم^۳، ۱۹۹۶: ۳۳۱) و غیره. این تمرکز بر دلیل‌ها، محققان فلسفه اخلاق را از توجه به دیگر مفاهیم مهم اخلاقی مانند مفهوم الزام، مفهوم وظیفه، مفهوم حق و مفاهیم مرتبط دیگر تا حدی بازمی‌دارد. این جنبه از فلسفه اخلاق اخیر که در نزد محققان مختلف جلوه‌های مختلفی دارد، در جای خود در خور بحث جدی است. اما مقاله حاضر، در راستای موضوعش، بر یکی از جلوه‌ها، یعنی تکیه جزئی‌گرایی اخلاقی بر دلیل‌ها، متمرکز می‌شود. در این مقاله ابتدا تکیه جزئی‌گرایان اخلاقی بر دلیل‌ها^۴ را بررسی خواهیم کرد و سپس در نقد آن خواهیم گفت که تمرکز بر دلیل‌ها نه تنها برای جزئی‌گرایی سودمند نیست بلکه زیانمند نیز هست.

پیشینه موضوع

در زبان فارسی برخی آثار مرتبط با جزئی‌گرایی وجود دارد که اشتراک‌ها و تفاوت‌های آن‌ها با مقاله حاضر، شایسته بررسی است. اشتراک مقاله دباغ (۱۳۸۶) با مقاله حاضر اهمیت کل‌گرایی در آن است، اما در باقی مطالب، با مقاله حاضر متفاوت است، از جمله در ایده اصلی نقادانه. حتی جزئیات توضیح کل‌گرایی در این دو مقاله متفاوت است، مثلاً ارتباط دلیل‌ها و اصل‌ها که در مقاله حاضر توضیح داده شده است اما در مقاله دباغ طرح نشده است. درباره اثر دیگر دباغ (۱۳۸۸) نیز این نکات صادق است. خزاعی (۱۳۹۰) به جز این که به کل‌گرایی اشاراتی می‌کند، در همه جنبه‌ها با مقاله حاضر متفاوت است. محمدی‌منفرد (۱۴۰۰) بر بررسی نقش اصول اخلاقی در استدلال تمرکز می‌کند، اما برخلاف مقاله حاضر، به چیستی اصل‌های اخلاقی نمی‌پردازد. در این مقاله نیز توضیحاتی درباره کل‌گرایی آمده است اما باز هم جزئیات آن با مقاله حاضر که معطوف به تبیین تکیه جزئی‌گرایان بر دلیل‌های اخلاقی است تفاوت دارد. ایده اصلی این مقاله، دفاع از اصل‌گرایی راس است که با ایده اصلی مقاله حاضر که تکیه جزئی‌گرایی اخلاقی بر دلیل‌های اخلاقی را نقد می‌کند متفاوت است.

۱. تکیه جزئی‌گرایی بر کل‌گرایی درباره دلیل‌ها و تلقی اصل‌های اخلاقی به مثابه دلیل‌های اخلاقی ثابت

اغلب جزئی‌گرایان اخلاقی، «کل‌گرا» هستند و کل‌گرایی را پشتوانه جزئی‌گرایی، می‌دانند. کل‌گرایی، دیدگاهی است درباره نحوه رفتار دلیل‌ها (با تعریف خاص دلیل که در مقدمه ذکر شد) و اعتقاد به این است که دلیل‌ها از موقعیتی به موقعیت دیگر تغییرپذیرند یعنی ممکن است از دلیل بودن بیفتند و حتی ممکن است از له بودن به علیه بودن تغییر کنند و از علیه بودن به له بودن تغییر کنند. در مقابل کل‌گرایی، «اتم‌گرایی» قرار دارد. اتم‌گرایی اعتقاد به این است که دلیل‌ها از موقعیتی به موقعیت دیگر تغییرناپذیرند، در هر موقعیت دیگر حتماً دلیل باقی می‌مانند و له بودن و یا علیه بودن خود را حفظ می‌کنند.

دلیل‌های اخلاقی، جنبه‌های اخلاقی/اخلاقی یک موقعیت هستند که له و یا علیه یک عمل هستند. از نظر جزئی‌گرا، فرد اخلاقی فردی است که به دلیل‌های اخلاقی حاضر در موقعیت کاملاً حساس است. نحوه عملکرد یا رفتار دلیل‌های اخلاقی، تفاوت چندانی با نحوه عملکرد یا رفتار دلیل‌های دیگر — مثلاً دلیل‌های باور، دیگر دلیل‌های عمل و غیره — ندارد. بنابراین، فکر اخلاقی به لحاظ ساختار تفاوتی با دیگر انواع فکر ندارد (بلکه فقط موضوع آن با آن‌ها متفاوت است). ما در فکر و تشخیص اخلاقی به دنبال پاسخ این سؤال هستیم که در موقعیت جزئی اخلاقاً باید چه کاری انجام دهیم و یا چه کاری را اخلاقاً نباید انجام دهیم. (برای یک تبیین

^۱. Raz

^۲. Horty

^۳. Kamm

^۴. نزاع جاری‌ای که جزئی‌گرایی برانگیزنده است، در عین حال که ناظر است به این که اخلاق را تا چه حد می‌توان و باید در ارتباط با اصل‌های اخلاقی فهمید، ناظر است به این که ماهیت دلیل‌های اخلاقی چیست: آیا باید اخلاق را مبتنی بر یا متشکل از جنبه‌های دلیل‌آفرین ثابت بدانیم، یا می‌توانیم بگوییم برخی یا همه جنبه‌های دلیل‌آفرین متغیر هستند؟ مثلاً، دنسی کتابش را هم دفاع از این که «تشخیص اخلاقی می‌تواند بدون توسل به اصل‌های اخلاقی به خوبی به حیات خود ادامه دهد» می‌داند و هم کتابی درباره فهم «نحوه کارکرد دلیل‌ها» (دنسی، ۲۰۰۴: ۷، ۲). تأکیدی که جزئی‌گرایان بر دلیل‌های اخلاقی دارند باعث شده است که حتی عام‌گرایان منازع آنها نیز مدعیاتشان درباره اصل‌های اخلاقی را در پیوند با دلیل‌های اخلاقی بیان کنند. به‌عنوان مثال، پکا و فورونن (Väyrynen) معتقد است اصل‌های اخلاقی دلیل‌های اخلاقی را شناسایی می‌کنند و «پایه هنجاری هر دلیل اخلاقی نیازمند وجود یک اصل اخلاقی صادق است» (وئورونن، ۲۰۰۶: ۲۲۸).

جزئی‌گرایانه در این باره، نک. کرچین^۱، ۲۰۰۷). ما باید‌های اخلاقی را باید بر اساس دلیل‌های اخلاقی تصور کنیم، نه دلیل‌های اخلاقی را بر اساس باید‌های اخلاقی (نک. دنسی، ۲۰۰۴: ۳۱ به بعد) و به این ترتیب اساس فکر و تشخیص اخلاقی، فکر و تشخیص درباره دلیل‌های اخلاقی است. فکر و تشخیص اخلاقی، فرایند فهم این است که دلیل‌ها له (و یا علیه) یک عمل هستند و بنابراین باید (و یا نباید) آن را انجام داد. این فهم نیازی به اصل‌ها، که در نزاع معاصر جزئی‌گرایی-عام‌گرایی «دلیل‌های عام» هستند، ندارد. از منظر جزئی‌گرا، برای این که بفهمیم حساسیت کامل به دلیل‌ها یعنی چه باید بفهمیم که دلیل‌ها چگونه کار می‌کنند یا رفتار می‌کنند. دلیل‌ها چگونه رفتار می‌کنند؟

دلیل‌ها، جنبه‌هایی هستند که له و یا علیه یک باور، یا عمل، یا حالت ذهنی، یا غیره هستند. اما جنبه‌ها می‌توانند خودشان دلیل نباشند بلکه لغوکننده^۲ دلیل‌ها و یا فعال‌کننده^۳ آن‌ها باشند و به این ترتیب بر دلیل‌ها اثر بگذارند. مثلاً، این که چیزی قرمز به نظر می‌رسد، می‌تواند دلیلی باشد برای این که باور کنیم قرمز است. اما وقتی آشکار می‌شود که آن چیز به علت تابیدن نور قرمز قرمز به نظر می‌رسد، دیگر قرمز به نظر رسیدن دلیلی برای باور به قرمز بودن آن نیست. اما این که نور قرمز بر آن می‌تابد، خودش دلیلی نیست برای باور کردن این که آن چیز قرمز نیست. حتی دلیلی نیست برای باور نکردن این که آن چیز قرمز است. یعنی خودش دلیلی نیست که دلیل قبلی را مغلوب کند، بلکه دلیل بودن دلیل قبلی را لغو می‌کند، یعنی نشان می‌دهد این که آن چیز قرمز به نظر می‌رسد دلیلی برای باور به قرمز بودن آن نیست. در دلیل‌های عمل نیز می‌توان این تفکیک را سراغ گرفت. مثلاً، اگر من قول داده باشم که برای شما نان بخرم، این دلیلی است برای انجام دادن این کار. فرض کنید این در وضعیت موجود تنها دلیل است و بنابراین روی هم‌رفته کاری که من باید بکنم این است که برای شما نان بخرم. اگر شما من را از قولم معاف کنید، دیگر من دلیلی نخواهم داشت قولم را انجام دهم. دیگر چنین نیست که من باید برای شما نان بخرم. اما این از آن رو نیست که معاف کردن شما، خودش دلیلی علیه نان خریدن من برای شماست، بلکه از آن روست که دلیل قبلی را لغو می‌کند. جنبه‌ها حالت‌های دیگری نیز می‌توانند داشته باشند. یک جنبه ممکن است بدون این که خودش دلیل باشد تشدیدکننده^۴ دلیل‌ها و یا تضعیف‌کننده^۵ آن‌ها باشد. مثلاً، این که کسی نیازمند کمکی است که من توان ارائه‌اش را دارم، دلیلی است برای من که او را کمک کنم. اما این که من تنها کسی هستم که می‌تواند به او کمک کند، بیش از آن که خودش دلیل علی‌حده‌ای برای کمک کردن باشد تشدیدکننده یک موقعیت به موقعیت دیگر بر دلیل بودن دلیل‌ها تأثیر می‌گذارند و می‌توانند سبب شوند که دلایلت و قطبیت جنبه‌ها تغییر کند. این دیدگاه درباره رفتار دلیل‌ها، کل‌گرایی نام دارد (لیتل^۶، ۲۰۰۱: ۳۴). کل‌گرایی به دلیل‌های اخلاقی نیز شمول می‌یابد، زیرا بسیاری از مثال‌های دلیل‌های عمل که جزئی‌گرایان مطرح می‌کنند دلیل‌های اخلاقی هستند. دلیل‌های اخلاقی آن دلیل‌هایی هستند که از دیدگاه اخلاقی له و یا علیه عمل‌ها هستند و بنابراین بر آنچه فرد اخلاقاً باید^۷ انجام دهد تأثیر می‌گذارند. به اعتقاد نگارنده، این ایده کل‌گرایی و روابط پیچیده بین دلیل‌ها، قانع‌کننده است. زیرا دقت به لغوکننده‌ها و فعال‌کننده‌ها، حتی به‌تنهایی و بدون این که تشدیدکننده‌ها و تضعیف‌کننده‌ها را بیفزاییم، برای اثبات کل‌گرایی کافی است: این که چیزی قرمز به نظر می‌رسد، گاهی دلیلی است برای باور کردن این که قرمز است، نه همیشه. این که من قول داده‌ام کاری را انجام دهم گاهی دلیلی است برای انجام دادن آن، نه همیشه.

توجه داشته باشیم که مفاد کل‌گرایی، غیر از پذیرش مغلوب شدن یک دلیل اخلاقی توسط دلیل اخلاقی دیگر است. به غیر از کل‌گرایان، بسیاری از غیرکل‌گرایان (مثلاً ویلیام راس) نیز می‌توانند بپذیرند که نیروی دلیل‌بخشی دلیل‌های اخلاقی می‌تواند مغلوب نیروی دلیل‌بخشی دلیل‌های اخلاقی دیگر شود. اما کل‌گرا، افزون بر امکان مغلوب شدن دلیل‌های اخلاقی، قائل است که اگر

1. Kirchin

2. defeater

3. enabler

4. intensifier

5. attenuator

6. Little

۷. برخی جزئی‌گرایان اخلاقاً باید را، حتی شدیدتر از این به دلیل‌ها وصل می‌کنند. مثلاً دنسی، آنچه فرد «بیشترین باید اخلاقی» (most morally ought) را بر انجام آن دارد (۲۰۰۴: ۳۱-۳۷) مطرح می‌کند. یعنی دلیل‌های اخلاقی بیشترین حمایت را از آن می‌کنند.

موقعیت اقتضا کند دلیل‌های اخلاقی حتی ممکن است از دلیل بودن بیفتند و حتی ممکن است از له بودن به علیه بودن تغییر کنند و از علیه بودن به له بودن تغییر کنند. این، عدم‌ثبات است. یافتن مثال‌های عدم‌ثبات دلیل‌های اخلاقی دشوار نیست. چنین مثال‌هایی، معمولاً بیان موقعیت‌هایی هستند که رد امانت نادرست است، وارد آوردن عمدی درد درست است، خوشحال کردن دیگری نادرست است، دروغ گفتن درست است (مک‌ناتن و رالینگ^۱، ۲۰۱۳؛ دنسی، ۱۹۹۳: ۶۰-۶۲). مثلاً، در اکثر موقعیت‌ها، این که من کتابی را از کسی امانت گرفته‌ام، دلیلی برای من فراهم می‌کند که آن را به او برگردانم. اما موقعیتی را فرض کنید که او کتاب را از کتابخانه دزدیده است. در این موقعیت، این که من کتاب را از او امانت گرفته‌ام هیچ دلیلی فراهم نمی‌کند که آن را به او برگردانم. مثال دیگری که به‌ویژه در نقد موضع فایده‌گرایان (که معتقدند لذت‌بخش بودن در همه موقعیت‌ها هم دلیل است و هم دلیل مثبت است) اهمیت دارد مربوط به لذت‌بخش بودن عمل‌هاست. این که عملی لذت‌بخش است، در بسیاری موقعیت‌ها دلیلی است له انجام آن، اما در موقعیت شکنجه‌گری که از رنج بردن فرد مورد شکنجه لذت دیگرآزارانه می‌برد، دلیلی است علیه انجام آن. لذت بردن از یک عمل نادرست، آن عمل را بدتر می‌کند. لذت‌بخش بودن عمل، دلیل اخلاقی‌ای است که قطبیتش عوض می‌شود. کل‌گرا این نمونه‌ها را شواهدی می‌داند بر این که دلیل‌های اخلاقی وابسته به موقعیت هستند و ثابت نیستند. جزئی‌گرا این مطلب را که دلیل‌های اخلاقی ثابت نیستند می‌تواند این‌گونه نیز بیان کند که اصل‌مندانه یا بقاعده رفتار نمی‌کنند. از نظر جزئی‌گرایان (نک. لیتل، ۲۰۰۰؛ مک‌ناتن، ۱۹۸۸: ۱۹۱؛ مک‌ناتن و رالینگ، ۲۰۰۰؛ دنسی، ۲۰۰۷الف؛ ۲۰۰۴؛ ۲۰۱۳)، اصل‌های اخلاقی اساساً بیان ثبات دلیل‌های اخلاقی هستند. (عبارت «اصل‌های اخلاقی به‌مثابه دلیل‌های اخلاقی ثابت» در عنوان این قسمت، به همین ایده اشاره می‌کند.) به بیان دیگر، اصل‌های اخلاقی تعمیم‌هایی هستند که تصادفی نیستند بلکه دارای آن اندازه از ضرورت و نظام‌مندی هستند که ساختار گستره اخلاق را آشکار می‌کنند. هر اصل اخلاقی ادعا می‌کند یک جنبه خاص به‌نحو ثابت مناسبت اخلاقی دارد مثلاً اصل «دروغ گفتن نادرست است» ادعا می‌کند که دروغ‌گویی هر جا که واقع شود یک جنبه نادرست‌کننده است. دروغ‌گویی بودن یک عمل، جنبه‌ای است که ضرورتاً قطبیت منفی‌اش را در همه موقعیت‌هایی که در آن‌ها رخ می‌دهد حفظ می‌کند. یا اصل عدالت را در نظر بگیریم. اصل عدالت، عبارت است از این که عادلانه بودن یک عمل همیشه دلیلی له انجام دادن آن است. مفاد این اصل این است که جنبه عادلانه بودن عمل‌ها، به‌نحو جهان‌شامل (بدون این که محدود به زمان‌ها یا مکان‌ها یا افراد خاص باشد) درست‌کننده است. این بدان معنی نیست که همه عمل‌های عادلانه درست هستند، چون در برخی موقعیت‌ها ممکن است عادلانه بودن مغلوب جنبه‌های دیگر شود، بلکه بدین معنی است که عادلانه بودن برای عمل همیشه امتیاز مثبت است. در سوی مقابل، اگر جنبه بی‌رحمانه بودن عمل‌ها همیشه برای آن‌ها امتیاز منفی باشد، بی‌رحمی به‌نحو جهان‌شامل نادرست‌کننده است (این بدان معنی نیست که همه عمل‌های بی‌رحمانه نادرست هستند، چون در برخی موقعیت‌ها ممکن است بی‌رحمانه بودن مغلوب جنبه‌های دیگر شود). از این منظر، کار همه اصل‌های اخلاقی مشخص کردن برخی جنبه‌ها به‌عنوان دلیل‌های عام است. یعنی بنا بر فرض این جنبه‌ها هر جا واقع شوند مستقل از موقعیت دلیل یکسانی را تشکیل می‌دهند. افزون بر این، جزئی‌گرایان اعتقاد به دلیل‌های اخلاقی ثابت (اتم‌گرایی) را رکن همه نظریه‌های اصل‌محور اخلاق می‌دانند و در مخالفت با آن نظریه‌ها معتقدند که نحوه تعیین دلیل‌های اخلاقی آن‌قدر پیچیده است و آن‌قدر وابسته به موقعیت است که قابل ضبط در اصل‌های اخلاقی نیست.

(الف) اگر چنان که جزئی‌گرایان معتقدند در اصل‌های اخلاقی، تلقی اتم‌گرایانه از دلیل‌های اخلاقی مفروض باشد و (ب) اگر دلیل‌های اخلاقی آن‌گونه که کل‌گرا می‌گوید رفتار می‌کنند، امکان نظریه‌های اصل‌محور اخلاق منتفی می‌شود. به بیان دیگر، رویکرد اصل‌محور به اخلاق با کل‌گرایی درباره دلیل‌ها قابل جمع نیست (دنسی، ۲۰۰۴: ۷۷، ۸۱). این می‌تواند استدلال از کل‌گرایی به جزئی‌گرایی و به نادرستی عام‌گرایی، محسوب شود، زیرا اگر دلیل‌های اخلاقی متغیر هستند، نمی‌توان معتقد بود که امکان فکر و تشخیص اخلاقی وابسته به وجود ذخیره مناسبی از اصل‌های اخلاقی است.

۲. ناسودمندی تکیه بر بحث ماهیت دلیل‌ها برای نزاع مربوط به اصل‌های اخلاقی

اما شرط (الف) فوق، تحقق ندارد به این معنی که عام‌گرا ناگزیر نیست تلقی اتم‌گرایانه از اصل‌های اخلاقی داشته باشد. در اصل‌های اخلاقی، اتم‌گرایی مفروض نیست. به بیان دیگر، برای دفاع از عام‌گرایی (مبنی بر این که اخلاق می‌تواند و باید قاعده‌پذیر^۲ باشد)،

^۱. McNaughton and Rawling

^۲. codifiable

اعتقاد به وجود دلیل‌های اخلاقی ثابت لازم نیست. در این صورت، عام‌گرایی و اصل‌های اخلاقی با کل‌گرایی یعنی دلیل‌های متغیر قابل جمع هستند. وابسته به موقعیت بودن دلیل‌ها، خودش قابل قاعده‌مند کردن است (مقایسه کنید با: مک کیور و ریچ، ۲۰۰۶: ۲۸-۲۹). حتی نظریه‌های شدیداً اصل‌محور اخلاق، مانند فایده‌گرایی، می‌توانند متغیر بودن دلیل‌ها را توضیح دهند. مثلاً این اصل فایده‌گرایانه را در نظر بگیریم که بر طبق آن «این که یک عمل لذت‌بخش است دلیلی است برای انجام آن عمل در صورتی و فقط در صورتی که این لذت غیردیگرازارانه باشد». این اصل با کل‌گرایی سازگار است، چون این که یک عمل لذت‌بخش است یک دلیل متغیر و وابسته به موقعیت است. دلیل بودن و یا دلیل نبودن آن برای انجام عمل، بستگی دارد به این که دیگرازارانه نباشد یا باشد. نظریه کانت را هم می‌توان با کل‌گرایی سازگار دانست زیرا کانت معتقد است فقط اراده نیک به‌نحو نامشروط نیک است اما می‌پذیرد که چیزهای دیگر مانند هوش، تیزبینی، شجاعت، پشتکار، ثروت، سلامت و حتی بهروزی، در برخی شرایط نیکند و در برخی شرایط نه. بر اساس دیدگاه کانت، دلیل بودن این که یک عمل به بهروزی کمک می‌کند وابسته است به این که صاحب بهروزی دارای اراده نیک باشد و یا نباشد. بنابراین نظریه کانت در عین حال هم به دنبال قاعده‌مندسازی گسترده است هم کل‌گرایی را پیش فرض می‌گیرد. بنابراین تکیه بر کل‌گرایی، برای اثبات جزئی‌گرایی (اصل‌های اخلاقی وجود ندارند) مفید نیست. می‌توان از نتیجه فوق فراتر رفت و معتقد بود که نه فقط کل‌گرایی جزئی‌گرایی را لازم نمی‌آورد بلکه به‌نحو اعم تبیین ماهیت دلیل‌های اخلاقی، تکلیف جایگاه اصل‌ها در اخلاق را تعیین نمی‌کند و فایده‌ای برای آن ندارد. علاوه بر قابل جمع بودن کل‌گرایی با عام‌گرایی که در پاراگراف قبل تبیین شد، آنچه ما را به این فراروی رهنمون می‌شود، این است که از سوی دیگر اتم‌گرایی با جزئی‌گرایی قابل جمع است. این قابل جمع بودن، را در سه قسمت زیر توضیح می‌دهیم.

۱. اتم‌گرایان درباره جزئیات چیستی دلیل با کل‌گرایان اختلاف نظر دارند. کل‌گرا مثلاً درباره لذت‌بخش بودن می‌گویند این که عملی لذت‌بخش است یک دلیل متغیر است چون در برخی موقعیت‌ها له انجام دادن عمل است اما در برخی موقعیت‌ها — مانند موقعیت لذت دیگرازارانه — علیه انجام دادن عمل است. اتم‌گرا معتقد است کل‌گرا درباره این که در این مثال دلیل دقیقاً چیست اشتباه می‌کند. به نظر اتم‌گرا، مثلاً دلیل من برای رفتن به سینما این نیست که به من لذت می‌دهد بلکه این است که به من لذت غیردیگرازارانه می‌دهد. چنان که پیشتر گفتیم، کل‌گرا تمایز قاطعی قائل است بین جنبه‌هایی که له یک عمل هستند (دلیل‌های عمل) و دیگر جنبه‌های موقعیت که بر دلیل‌ها تأثیر می‌گذارند. از نظر کل‌گرا مثلاً لذت‌بخش بودن دلیل است، اما غیردیگرازارانه بودن لذت خودش دلیل نیست بلکه دلیل بودن لذت را فعال می‌کند. تعامل پیچیده فعال‌کننده‌ها، غیرفعال‌کننده‌ها، تشدیدکننده‌ها و تضعیف‌کننده‌هاست که دلیل‌ها را به موقعیتی که در آن رخ می‌دهند وابسته می‌کند. اتم‌گرا این پیچیدگی را جزء خود دلیل می‌داند (نک، کریسپ^۲، ۲۰۰۷: ۴۷).

۲. اتم‌گرا ناگزیر نیست ادعا کند که ما باید این دلیل‌های پیچیده را کاملاً مشخص کنیم تا بتوانیم آن‌ها را بفهمیم و بر اساس آن‌ها عمل کنیم. در این باره اتم‌گرا می‌تواند استدلال کند که ما می‌توانیم برای دلیل‌هایی عمل کنیم که در تأمل ما حضور ندارند. این مبنا را به انحاء مختلفی می‌توان صورت‌بندی کرد. بر اساس یک صورت‌بندی، ما هر وقت با قصد عمل کنیم، برای دلیل عمل می‌کنیم (مقایسه کنید با: رز، ۲۰۰۰: ۶۱-۷۰). مثلاً، عمل‌های تکراری، برای دلیل انجام می‌شوند، اما ما درباره دلیل آن‌ها تأمل نمی‌کنیم. مثلاً پزشک که قبل و بعد هر معاینه دست‌هایش را می‌شوید برای دلیلی این کار را انجام می‌دهد اما معمولاً درباره این دلیل تأمل نمی‌کند. علاوه بر این، ما ممکن است به دلیل‌ها رجوع کنیم در حالی که آن‌ها را خوب نفهمیده‌ایم و حتی درباره برخی از جنبه‌های آن‌ها دچار اشتباه باشیم. مثلاً، کسی که به دلیل این که قول داده است کاری را انجام می‌دهد، برای دلیل درستی عمل می‌کند هرچند ممکن است درباره این که قول‌های الزام‌آور تحت چه شرایطی داده می‌شوند دچار اشتباه باشد.

۳. یک اتم‌گرا که شناخت‌شناسی فوق را درباره دلیل‌ها قبول داشته باشد، می‌تواند بگوید که دلیل‌های اخلاقی پیچیده‌تر از آنند که به صورت اصل‌های اخلاقی قابل ضبط باشند. یعنی یک اتم‌گرا می‌تواند معتقد باشد که با توجه به این که کارکرد اصل‌های اخلاقی مشخص کردن دلیل‌های عام است، هیچ اصل اخلاقی‌ای نمی‌تواند وجود داشته باشد. و نیز می‌تواند معتقد باشد که چون دلیل‌های اخلاقی بدون این که کاملاً فهم و بیان شوند می‌توانند ما را راهنمایی کنند، نیازی به اصل‌های اخلاقی که فهم و بیان آن‌ها هستند نیست. او می‌تواند معتقد باشد که امکان فکر و تشخیص اخلاقی وابسته به فراهم بودن ذخیره مناسبی از اصل‌های

1. Mckeever and Ridge

2. Crisp

اخلاقی نیست (نک. آلبرتسارت^۱، ۲۰۱۴: ۲۵-۲۳). این نشان می‌دهد اتم‌گرایی، مختص عام‌گرایی نیست بلکه از آن مستقل است و بنابراین جزئی‌گرایان نمی‌توانند صرفاً با رد اتم‌گرایی در نظریه دلیل‌ها، عام‌گرایی را رد کنند.

بر اساس نکات فوق به نظر می‌رسد قابل جمع بودن کل‌گرایی با عام‌گرایی و قابل جمع بودن اتم‌گرایی با جزئی‌گرایی، نشان می‌دهد نزاع درباره نقش‌ها و ماهیت اصل‌های اخلاقی (نزاع جزئی‌گرایی-عام‌گرایی)، با استفاده از بحث اتم‌گرایی و کل‌گرایی در نظریه دلیل‌ها قابل حل نیست. این مطلب، ناظر به تلاش‌های همه جزئی‌گرایان و حتی عام‌گرایانی می‌شود که در بحثشان بر دلیل‌ها تکیه می‌کنند. نتیجتاً، این قابل جمع بودن کل‌گرایی با عام‌گرایی، تا حد قابل توجهی نشان می‌دهد که نتیجه نزاع کل‌گرایی-اتم‌گرایی که درباره دلیل‌هاست چندان برای نزاع جزئی‌گرایی-عام‌گرایی (که درباره این است که اخلاق می‌تواند و باید اصل‌مند باشد یا نه) تعیین‌کننده نیست. این در حالی است که نزاع جاری میان جزئی‌گرایان و عام‌گرایان درباره نقش اصل‌های اخلاقی، تکیه زیادی بر بحث درباره ماهیت دلیل‌های اخلاقی دارد.

در ادامه می‌پردازیم به این که، تکیه بر دلیل‌ها، افزون بر مفید نبودن، برای جزئی‌گرا مضر نیز هست یعنی خلل‌هایی در موضع او ایجاد می‌کند. زیرا اولاً تصور اخلاق صرفاً در چارچوب دلیل‌ها، در بهترین حالت تصویری ناقص است؛ ثانیاً تصور محدود از اصل‌های اخلاقی در چارچوب دلیل‌های عام، جزئی‌گرا را از هدفش باز می‌دارد.

۳. تفاوت الزام اخلاقی با ترجیح به وسیله دلیل‌های اخلاقی

همه ما با مفهوم الزام‌های اخلاقی یا وظیفه‌های اخلاقی، به معنی عمل‌ها و یا ترک عمل‌های الزامی، کمابیش آشنا هستیم. منظور از «الزام اخلاقی»، آن عملی (/ ترک عملی) است که از ما مطالبه می‌شود به این معنی که انجام ندادنش (/ انجام دادنش) اخلاقاً نادرست است. الزام اخلاقی، جنبه لاینفک اخلاق است. ویژگی اخلاق، مفهوم خاص الزام است که در آن وجود دارد. الزام اخلاقی با مسؤولیت، ارتباط درونی مفهومی دارد. آنچه که ما اخلاقاً ملزم به انجام آن هستیم، آن چیزی است که اعضای اجتماع اخلاقی می‌توانند به درستی از ما مطالبه کنند که انجام دهیم (و یا انجام ندهیم). مطالبه اعضای اجتماع اخلاقی، من جمله از طریق نكوهش انجام می‌شود؛ اگر ما الزام‌های اخلاقی را بدون عذر کافی رعایت نکنیم، مورد نكوهش اعضای اجتماع اخلاقی قرار می‌گیریم. کاری که نادرست است، کاری است که اخلاقاً از ما انتظار می‌رود که انجامش ندهیم، یعنی اجتماع اخلاقی خودش را دارای این ولایت می‌داند که ما را بدان مجبور کند.^۲

در مقابل، نگاه دلیل‌محور به الزام اخلاقی را داریم، که با همان برجسته شدن دلیل‌ها در فلسفه اخلاق معاصر پیوند دارد. درست است که در نظریه‌هایی که دلیل‌محور هستند الزام اخلاقی دربردارنده یک نوع دلیل برای انجام کاری است که اخلاقاً الزامی است، اما ماهیت الزام اخلاقی و ماهیت این دلیل بدون تأکید بر اهمیت مسؤولیت اخلاقی و نكوهش اخلاقی تبیین می‌شود. زیرا در این نظریه‌ها، مسؤولیت اخلاقی و نكوهش اخلاقی، ویژگی یا تمایزی ندارند. مسؤولیتی که ما برای رعایت الزام اخلاقی داریم، همان پاسخگویی عام ما به دلیل است و متضمن چیزی بیش از ارزیابی عقلانی نیست. نكوهش، چیزی بیش از انتقاد عقلانی معمولی نیست. تامس اسکلتن^۳ که از حامیان این نگاه است می‌گوید: «مسئول بودن عمدتاً از مقوله مناسب بودن طلب دلیل است...» (اسکلتن، ۱۹۹۸: ۲۲). جزئی‌گرایان نیز به این نگاه گرایش دارند و «الزام اخلاقی» را بر اساس دلیل‌ها تفسیر می‌کنند، از جمله با این توجیه که کلمه دلیل جای کلمه باید را گرفته است و اصطلاح هنجاری منتخب فیلسوفان اخلاق شده است. این نگاه جزئی‌گرایان را از سخن دنسی می‌توانیم دریابیم. به بیان وی، «اخلاقاً باید» عبارت است از «بیشترین دلیل اخلاقی را داشتن برای». الزام اخلاقی باید روی هم‌رفته اخلاقی است و باید روی هم‌رفته، بر اساس رابطه با دلیل‌ها تبیین می‌شود (دنسی، ۲۰۰۰: ۲۰؛ ۲۰۰۴: ۳۱-۳۷). باید روی هم‌رفته اخلاقی چیست؟ عملی است که دلیل‌های اخلاقی آن را مرجح می‌کنند و یا به‌نحو بیشینه مرجح می‌کنند. این معنای خاصی از «باید» اخلاقی است و مساوی است با اخلاقاً شایسته انتخاب بودن، یا اخلاقاً برگزیدنی بودن. در اینجا باید اخلاقی بر اساس دلیل‌های اخلاقی تحلیل می‌شود. ما در فکر و تشخیص اخلاقی به دنبال پاسخ این سؤال هستیم که در موقعیت جزئی چه کاری را اخلاقاً باید انجام دهیم و یا چه کاری را اخلاقاً نباید انجام دهیم. آنچه ما اخلاقاً باید انجام دهیم

^۱. Alibertart

^۲. به اعتقاد نگارنده هر کسی با کمی تأمل فلسفه اخلاقی می‌تواند خود به این تحلیل درباره الزام اخلاقی برسد. نیز از همین روست که برخی از محققان (میل، ۱۹۹۸: فصل ۵، پاراگراف ۱۴؛ اسکروپسکی، ۱۹۹۹: فصل‌های دو، هفت؛ گیبارد، ۱۹۹۰: فصل سوم) به برخی جنبه‌های آن توجه کرده‌اند.

^۳. Scanlon

آن چیزی است که برآیند وزن دلیل‌های اخلاقی مرجحش می‌دارد؛ فکر و تشخیص اخلاقی، فرایند فهم این است که دلیل‌ها له (و یا علیه) یک عمل هستند و بنابراین باید (و یا نباید) آن را انجام داد. در این نگاه، بایدهای اخلاقی بر اساس دلیل‌های اخلاقی تصور می‌شوند، نه دلیل‌ها بر اساس بایدها. باید اخلاقی، گونه‌ای از باید به‌طور کلی است. به‌نحو اعم، بایدها بر اساس دلیل‌ها تصور می‌شوند. در پس این دیدگاه این فکر قرار دارد که اگر چیزی وجود دارد که باید انجام داد، این فقط می‌تواند از آن رو باشد که دلیل خوبی برای انجام دادن آن وجود دارد و بلکه برای آن بیشتر از هر چیز دیگری دلیل وجود دارد.

الزام اخلاقی جزء لاینفک اخلاق است. نگاه دلیل‌محور، چون تصویری ناکافی از الزام اخلاقی (وظیفه اخلاقی) است، جزئی‌گرا را دچار تصویری ناقص از اخلاق می‌کند. مفهوم الزام اخلاقی، ماهیتی خاص دارد که اجازه نمی‌دهد به مرجح بودن و یا به‌نحو بیشینه مرجح بودن به‌وسیله دلیل‌ها فروکاسته شود. الزام‌های اخلاقی، آن عمل‌هایی هستند که اخلاق مطالبه می‌کند یا طلب می‌کند، نه آن عمل‌هایی که برای انجامشان صرفاً دلیل‌های اخلاقی — هر قدر هم که این دلیل‌ها نیرومند و یا قطعی باشند — وجود دارد. «الزام اخلاقی» یا «وظیفه اخلاقی»، آن عملی است که انجامش اخلاقاً از ما مطالبه می‌شود، به این معنی که انجام ندادن آن اخلاقاً نادرست است. وقتی می‌گوییم اخلاق عملی را یا چیزی را مطالبه یا طلب می‌کند، منظورمان چیست؟ مفهوم طلب یا مطالبه، به اخلاق محدود نیست. مطالبات عقل یا مطالبات منطقی هم داریم، مثلاً مطالبه نداشتن باورهای متناقض و یا اهداف متناقض. تفاوت مطالبه‌های اخلاق با مطالبه‌های عقل و منطقی این است که مطالبه‌های اخلاق با ولایت^۱ و با مسؤولیت پیوند مفهومی دارند (نک. دارول^۲، ۲۰۰۶: فصل ۵). عملی که اخلاقاً ملزم به انجامش هستیم، بنا بر مفهوم عملی است که به‌نحو موجه از سوی کسی که ولایت دارد، اخلاقاً مسؤول انجامش قلمداد می‌شویم. آنچه ما اخلاقاً ملزم به انجامش هستیم آن چیزی است که کسی که ولایت دارد به‌نحو موجه از ما انجامش را طلب می‌کند. (البته کسی ممکن است عبارت «الزام اخلاقی» را به هر معنی دیگری که می‌خواهد به کار برد، اما در این صورت باید برای معنای فوق‌الذکر عبارت دیگری وضع کند). چه کسی این ولایت را دارد؟ اگر ما مسؤول رعایت الزام‌های اخلاقی هستیم، در قبال چه کسی مسؤول هستیم؟ چه کسی، از شأن خطاب کردن مطالبه‌های اخلاقی برخوردار است؟ پاسخ این است که هر فاعل اخلاقی به‌عنوان عضو برابر اجتماع اخلاقی، این ولایت را دارد.

چکیده مطلب فوق این است که الزام اخلاقی، مفهوماً، آن عملی است که ما مسؤول انجام دادنش هستیم. اما، در مورد دلیل‌ها و بایدهای روی‌هم‌رفته هنجاری، این‌گونه نیست، زیرا این‌گونه نیست که ما لزوماً مسؤول رعایت آن‌ها باشیم. دلیل بودن دلیل‌ها برای انجام دادن عمل ب، فقط عبارت است از این که الف له ب است (آن را مرجح می‌کند) و این که ب کاری است که فرد باید انجام دهد، فقط عبارت است از این که الف پشتوانه ب است. مسؤول بودن برای انجام دادن ب وقتی الف تحقق دارد — اگر چنین مسؤولیتی وجود داشته باشد —، امر علی‌حده‌ای است که نه جزء این است که الف پشتوانه ب است و نه لازمه آن است. در مورد بسیاری از دلیل‌ها، مثلاً دلیل‌های مربوط به زندگی شخصی یک فرد، ما اصولاً معتقد نیستیم که افراد مسؤول رعایت آن‌ها هستند. حتی در موارد اخلاقی که دلیل‌های اخلاقی پشتوانه یک الزام اخلاقی هستند، در این مفهوم که دلیل‌های اخلاقی له آن الزام هستند — یعنی با عزل نظر از این که آن‌ها مبنای الزامی بودن یک عمل هستند — مفهوم مسؤولیت مندرج نیست.

این مسؤولیت اخلاقی قابل فروکاستن به ارزیابی عقلانی نیست و این نکوهش اخلاقی قابل فروکاستن به انتقاد عقلانی نیست. ما وقتی افراد را برای عمل نادرست نکوهش می‌کنیم، صرفاً ادعا نمی‌کنیم که پاسخ آن‌ها به دلیل‌ها معیوب و ناقص است. در محتوای نکوهش، چیزی وجود دارد که بسیار اهمیت دارد. ما با نکوهش صرفاً نقصی را در فرد مورد نکوهش گزارش نمی‌کنیم، بلکه افزون بر آن، بیان می‌داریم که فرد در این نقص مقصر است. نسبت دادن تقصیر به افراد مورد نکوهش، در نکوهش واقعی (نه انتقاد عقلانی) بسیار مهم است. تفتن به این نکته درباره نکوهش اخلاقی، در متمایز کردن مسؤولیت اخلاقی از ارزیابی عقلانی صرف نیز به ما کمک می‌کند. نکوهش، تأکید می‌کند که فرد برای آنچه که برای آن نکوهش می‌شود مسؤولیت اخلاقی دارد.

با استفاده از بحث «عمل اخلاقی فراتر از وظیفه» در فلسفه اخلاق، می‌توان استدلال کرد که مفهوم اخلاقاً الزامی بودن یک عمل، تفاوت دارد با مفهوم این که دلیل‌های اخلاقی آن را مرجح می‌کنند و یا به‌نحو بیشینه مرجح می‌کنند. آن بحث، درباره این است که آیا در اخلاق چیزی به‌عنوان «عمل اخلاقی فراتر از وظیفه»^۳ (عملی که ترک آن اخلاقاً نادرست نباشد) وجود دارد یا نه.

^۱ Authority، نگارنده «ولایت» را در اینجا به معنی «دارا بودن قدرت بازخواست» به کار برده‌ام. این معنی، نزدیک به معنی «تسلط و سلطان» است که در لغتنامه‌های فارسی (از جمله، لغت‌نامه دهخدا) برای «ولایت» ذکر شده است.

^۲ Darwall

^۳ supererogation

فرض کنید کسی درباره یک عمل (مثلاً نجات دادن کسانی که در حریق گرفتار شده‌اند)، نظرش این است که هرچند دلیل‌های اخلاقی به‌نحو قطعی این عمل را مرجح می‌کنند و اخلاقاً بهترین کاری است که فاعل می‌تواند انجام دهد، اما به‌خاطر ریسک‌هایی که دارد اخلاقاً الزامی نیست و انجام ندادن آن نادرست نیست. به این ترتیب، این فرد معتقد است در اخلاق، عمل اخلاقی فراتر از وظیفه وجود دارد. سخن او این نیست که انجام این ریسک‌ها برای فاعل عاقلانه نیست؛ اگر سخن او این بود، دلیلی اخلاقی وجود می‌داشت که علیه نجات گرفتاران حریق می‌بود. بلکه سخن او این است که ریسک‌هایی که برای فاعل وجود دارد عمل نجات را از الزامی بودن ساقط می‌کند، حال آن که دلیل‌های اخلاقی مرجح این عمل را لغو نمی‌کنند. اگر فاعل وارد حریق شود و برای نجات گرفتاران تلاش کند می‌توانیم او را «قهرمان» اخلاقی بدانیم (ارمسن^۱، ۱۹۵۸). اما اگر چنین نکند، نیازی نیست که عذرخواهی کند، چون اقدام نکردن او نادرست نیست؛ نقض یک الزام یا وظیفه اخلاقی نیست.

نکته‌ای که برای بحث ما اهمیت دارد این است که چنین نظری — فارغ از این که درست باشد و یا غلط — اشکال مفهومی یا منطقی ندارد. کسی که بر مفهوم الزام اخلاقی تسلط کامل دارد می‌تواند چنین نظری داشته باشد و هیچ تناقضی مرتکب نشده است. در حالی که اگر مفهوم الزام اخلاقی مساوی باشد با مفهوم بیشترین دلیل اخلاقی را داشتن، لازمه‌اش این است که نظر مذکور تناقض‌گویی مفهومی است زیرا مساوی این گفته خواهد بود: «نجات دادن گرفتاران از حریق در چنین موقعیتی، عملی است که دلیل‌های اخلاقی مرجحش می‌کنند و یا به‌نحو قطعی مرجحش می‌کنند، اما عملی نیست که دلیل‌های اخلاقی مرجحش می‌کنند و یا به‌نحو قطعی مرجحش می‌کنند». اگر مفهوم الزام اخلاقی مساوی با مفهوم بیشترین دلیل اخلاقی را داشتن می‌بود، تکلیف نزاع وجود داشتن و یا وجود نداشتن عمل اخلاقی فراتر از وظیفه در اخلاق، بر اساس مبانی مفهومی — یعنی دچار بودن به تناقض‌گویی — روشن می‌شد: عمل اخلاقی فراتر از وظیفه وجود نمی‌داشت چون تناقض‌گویی می‌بود. اما روشن است که چنین نیست و وجود داشتن و یا وجود نداشتن عمل اخلاقی فراتر از وظیفه در اخلاق، نزاعی مربوط به محتوای اخلاق است یعنی نزاعی درجه اول است، نه بحثی که بتوان تکلیفش را صرفاً بر اساس مبانی مفهومی معلوم کرد. بر اساس این استدلال، الزام اخلاقی حتماً مفهومی است غیر از ترجیح و یا ترجیح قطعی به‌وسیله دلیل‌های اخلاقی.

۴. تصور محدود از اصل‌های اخلاقی در چارچوب دلیل‌های عام

جزئی‌گرایان به کل سنت نظریه‌های اصل‌مند اخلاق حمله می‌کنند. آن‌ها در راستای نقدهای درجه‌دومشان، اصولاً باید معتقد باشند که همه انواع نظریه‌های اصل‌مند اخلاق، دچار خطا(ها)ی یکسانی هستند. جزئی‌گرا با همه نظریه‌های اصل‌محور مخالف است نه با برخی نظریه‌ها یا اصل‌های اخلاقی خاص. برای این که این نظر درست باشد لازم است که نظریه‌های متفاوت، (مثلاً نظریه کانت در بنیاد، نظریه میل در فایده‌گرایی، نظریه رالز در نظریه عدالت، نظریه بیچمپ و چایلدرس در اصل‌های اخلاق زیستی و غیره) جنبه مرتبط مشترکی داشته باشند. اما جزئی‌گرایان بر اساس دلیل‌های اخلاقی نمی‌توانند جنبه مرتبط مشترکی تبیین کنند. جزئی‌گرایان بحث اصل‌های اخلاقی را به بحث دلیل‌های اخلاقی پیوند می‌زنند. از منظر جزئی‌گرا، هدف همه نظریه‌های اخلاقی این است که تبیین کنند در نهایت کدام جنبه عمل‌ها (که منشأ دلیل‌های اخلاقی هستند) آن‌ها را درست، نادرست، خوب، بد، فضیلت‌مندانه و یا رذیلت‌ناکه می‌کند (نک. دنسی، ۲۰۰۴: ۷۶؛ لیتل، ۲۰۰۰: ۲۷۸). (اما موقعیت‌وابسته بودن دلیل‌های اخلاقی اجازه نمی‌دهد که نظریه‌های اصل‌محور اخلاق بتوانند پیشاپیش مشخص کنند که کدام جنبه‌های عمل‌ها آن‌ها را درست و یا نادرست می‌کند. بنابراین همه نظریه‌های اخلاق، اعم از وظیفه‌گرایانه و کانتی، پیامدگرایانه و میلی، کثرت‌گرایانه و راسی و غیره و اصل‌های این نظریه‌ها، را باید کنار گذاشت.) نسبت دادن این هدف به همه نظریه‌های اخلاق، هماهنگ با محوریت بخشیدن جزئی‌گرایان به دلیل‌های عمل است که در قسمت اول مقاله بدان پرداختیم. گفتیم که جزئی‌گرایان، اصل‌های اخلاقی را بر اساس دلیل‌های عمل تفسیر می‌کنند.

اما لازم است که جزئی‌گرا برای مخالفت با همه نظریه‌های اصل‌محور و برای نسبت دادن هدف مذکور به همه آن نظریه‌ها، در انواع مختلف اصل‌های اخلاقی که مدافعان مختلف فلسفه اخلاق اصل‌محور مطرح کرده‌اند دقیق شود؛ وگرنه نقد او شامل همه نظریه‌های اصل‌محور اخلاق نخواهد شد. ذیلاً توضیح خواهیم داد تکیه جزئی‌گرا بر دلیل‌ها (جنبه‌های له و یا علیه انجام عمل‌ها)، مانع شمول نقد او بر همه نظریه‌های اصل‌محور است.

^۱. Urmson

مشکل اولیه‌ای که در مقابل این تکیه بر دلایل‌ها وجود دارد این است که مدافعان سنتی فلسفه اخلاق اصل‌محور، مانند کانت، میل و راس، مدعیاتشان درباره اصل‌های اخلاقی را در قالب «دلایل‌های اخلاقی» بیان نمی‌کنند. بحث از دلایل‌ها متعلق به فلسفه اخلاق چند دهه اخیر است و در سنت فلسفه اخلاق وجود نداشته است. این مشکل، درباره برخی از این نظریه‌ها تا حدی قابل حل است. برخی نظریه‌های سنتی مانند نظریه «وظیفه‌های نگاه نخست» راس ممکن است کم‌وبیش قابل ترجمه به زبان دلایل‌های اخلاقی باشند. اما برخی دیگر از نظریه‌های سنتی مانند نظریه امر مطلق کانت در مقابل این ترجمه مقاومت می‌کنند. امر مطلق کانت، مهمترین اصل اخلاقی در نظریه اخلاقی اوست. درباره این اصل اخلاقی اشتباه است که بگوییم جنبه‌ها را به‌عنوان دلایل‌های عمل مشخص می‌کند. امر مطلق (در صورت‌بندی قانون کلی) به ما می‌گوید که «فقط بر اساس ماکسیم عمل کن که از طریق آن بتوانی در عین حال اراده کنی که قانونی کلی شود.» (پیتن ۱۳۹۷: ۱۹۸؛ کانت، ۱۹۰۳: ۴۲۱). امر مطلق، راهی است برای آزمودن مجاز بودن عملی که فرد در نظر دارد انجام دهد (یا مجاز بودن ماکسیم عمل او. ماکسیم، اصل یا برنامه عمل یک فاعل خاص در یک زمان خاص است (درباره ماکسیم نک. پیتن، ۱۳۹۷: به‌ویژه فصل چهارم)). اما اخلاقاً مجاز بودن عمل، جنبه‌ای از عمل نیست و بنابراین نمی‌تواند «دلیل» عمل باشد. مثلاً، این که نگاه کردن به افق اخلاقاً مجاز است، دلیلی برای انجام آن نیست. به همین ترتیب، مطابق بودن عمل با ماکسیم که فرد می‌تواند اراده کند که قانونی کلی شود نیز دلیلی له عمل نیست. توجه داشته باشیم که در بحث‌های فلسفه اخلاق اخیر و در نزد جزئی‌گرایان، دلیل عمل معنی خاصی دارد. منظور از دلیل عمل، جنبه‌ای از عمل است که حضورش یک عمل را گزینه‌ای برای انجام دادن می‌کند. موقعیت‌ها، عمل‌ها و غیره، متشکل از جنبه‌ها هستند. مثلاً، اگر کسی بتواند برای نجات جان یک کودک از برخورد یک خودرو به او عمل کند، این عمل و موقعیت آن می‌تواند متشکل از چندین جنبه باشد از جمله این‌ها: خطری که فاعل خودش را در معرض آن قرار می‌دهد، چابکی لازم برای این عمل، خوشحالی کودک و والدینش در صورت نجات کودک، شجاعت عمل فاعل، سن کودک و غیره. محققانی که هنجاریت را مبتنی بر دلایل‌ها می‌دانند معتقدند که جنبه‌ها می‌توانند دلایل‌های له و یا علیه عمل را به وجود آورند. مثلاً، جنبه خطرناک بودن این عمل، به فرد دلیلی می‌دهد که عمل نکند؛ جنبه خوشحال‌کننده بودن آن، به فرد دلیلی می‌دهد که عمل کند؛ سن کودک، نه دلیل له است و نه دلیل علیه بلکه «ختثا» است.

شاید اشکال شود (۱) هرچند امر مطلق دلیلی له انجام عمل برای ما فراهم نمی‌کند اما دلیلی علیه انجام برخی عمل‌ها فراهم می‌کند به این صورت که به ما می‌گوید ماکسیم‌های این عمل‌ها اخلاقاً غیرمجاز هستند. مثلاً اگر امر مطلق به ما می‌گوید اخلاقاً مجاز نیست که با وعده دروغ خودمان را از مشکلات نجات دهیم، می‌توان گفت دلیلی بسیار قوی علیه این عمل داریم. اشکال احتمالی دیگر این است که (۲) برخی ماکسیم‌ها چنانند که قبول نشدن آن‌ها در آزمون امر مطلق دال بر یک الزام اخلاقی به انجام یک عمل است. این در صورتی رخ می‌دهد که ماکسیم رد شده ماکسیم انجام ندادن عملی باشد مانند «هرگز به دیگران کمک نکن.» رد امر مطلق بر این ماکسیم ما را ملزم می‌کند که عملی انجام دهیم یعنی دست‌کم گاهی دیگران را کمک کنیم. (۳) اشکال احتمالی سوم این است که بسیاری از کانتی‌های معاصر با زبان دلایل‌های عمل سخن می‌گویند. می‌توان ماکسیم‌ها را دلایل‌های عمل تلقی کرد و امر مطلق را آزمون دلایل‌ها دانست. کانتی‌ها همچنین می‌توانند بگویند که وظیفه‌های اخلاقی دلایل‌هایی برای انجام عمل‌ها و یا خودداری از انجام عمل‌ها برای ما فراهم می‌کنند.

پاسخ این است که مطالبی که در این اشکال‌ها مطرح شد نشان نمی‌دهد که خود امر مطلق، که مهمترین اصل در نظریه کانت است، «در کار مشخص کردن جنبه‌ها به‌عنوان دلایل‌های عام» است. اولاً «دلیل علیه» که اشکال اول به امر مطلق نسبت می‌دهد، جنبه‌ای از عمل نیست و بنابراین به همان معنایی نیست که جزئی‌گرا از دلیل در نظر دارد (و آن را توضیح دادیم). ثانیاً الزام اخلاقی‌ای که در اشکال دوم مطرح شده است، غیر از خود امر مطلق است. ثالثاً، ناظر به اشکال سوم باید دقت کنیم که خود امر مطلق، وظیفه‌ها را مشخص نمی‌کند و بنابراین دلایل‌ها را مشخص نمی‌کند. چنان که برخی محققان یادآور شده‌اند، امر مطلق مستقیماً وظیفه‌ها را وضع نمی‌کند بلکه ماکسیم‌های فاعل برای عمل را ارزیابی می‌کند (هرمن^۱، ۱۹۹۶: ۷۵). شاید بتوان گفت ترکیب ماکسیم و این که در آزمون امر مطلق قبول و یا رد می‌شود است که وظیفه و بنابراین دلیل اخلاقی را به وجود می‌آورد. اما حتی چنین وظیفه یا دلیل اخلاقی‌ای لزوماً عام/ثابت نیست بلکه درجات مختلفی از عام و یا خاص بودن می‌تواند داشته باشد و این بستگی دارد به میزان عام و یا خاص بودن ماکسیم که مورد آزمون قرار می‌گیرد؛ ماکسیم‌ها، اصل‌های ذهنی یک فاعل هستند

^۱. Herman

که او تصمیم می‌گیرد بر مبنای آن‌ها عمل کند و بنابراین حساس به موقعیت و منافع فاعل هستند. به تفاوت «کلیت‌پذیری» در مورد ماکسیم‌ها با «ثبات» در مورد دلیل‌های عمل توجه داشته باشیم. ممکن است تصور شود که ماکسیم قابل تبدیل به «قانون کلی» که امر مطلق به آن اشاره می‌کند همان دلیل «ثبات» است. اما این تصور اشتباه است زیرا «کلیت‌پذیری» یک مرتبه قبل از ثبات قرار دارد و با آن متفاوت است. توضیح این مطلب این است که جنبه یا عملی که در ماکسیم توصیف می‌شود، به وسیله امر مطلق کلیت‌پذیر بودنش و بنابراین درست و یا نادرست بودنش تعیین می‌شود. ثابت بودن آن یعنی این که همیشه درست و یا نادرست است (اصل اخلاقی به معنی مورد نظر جزئی‌گرا)، از کلیت‌پذیر بودن آن جدا است.

آیا می‌توان بین امر مطلق کانت و دلیل‌های عمل در فلسفه اخلاق معاصر ارتباطی تبیین کرد؟ امر مطلق برای فاعل معلوم می‌کند که آیا جنبه‌هایی که او در تعیین عملش دارای مناسبت اخلاقی دیده است عملش را توجیه اخلاقی می‌کند یا نه. اگر بخواهیم این را با استفاده از مفهوم «دلیل بودن» بازگو کنیم، می‌گوییم امر مطلق دلیل‌های عمل را مشخص نمی‌کند بلکه به ما کمک می‌کند تعیین کنیم آیا دلیل‌هایی که در نظر داریم بر اساسشان عمل کنیم دلیل‌های خوبی هستند، به عبارت دیگر آیا اعتبار اخلاقی دارند یا نه.

بنابر مطالب فوق، امر مطلق نمی‌تواند — و قرار هم نیست — جنبه‌هایی را مشخص کند که هرگاه واقع می‌شوند فارغ از موقعیت دلیل یکسانی را تشکیل دهند. امر مطلق ما را هشیار می‌کند که قلمرو اصل‌های اخلاقی وسیعتر از دلیل‌های اخلاقی است. بسیاری از اصل‌های اخلاقی، مطالبات هنجاری — منع‌ها، الزام‌ها، اجازه‌ها و غیره — را صورت‌بندی می‌کنند و یا توصیه‌ها و هشدارها را بیان می‌کنند. نمی‌توان همه این کارکردهای هنجاری گوناگون را به دلیل‌های عمل ترجمه کرد. امر مطلق، با این که مهمترین اصل اخلاقی نظریه کانتی است، نقد جزئی‌گرا درباره‌اش منتفی است. بدین سان، فهم جزئی‌گرا از اصل‌های اخلاقی نمی‌تواند شامل اصل اساسی نظریه کانتی اخلاق شود. این به زبان هدف جزئی‌گراست زیرا هدف او رد کل سنت نظریه‌های اصل‌محور اخلاق، یا دست‌کم مهمترین نظریه‌ها، است.

نتیجه‌گیری

جزئی‌گرایی اخلاقی، یک دیدگاه منتقدانه بنیادین و فرااخلاقی نسبت به نظریه‌های اصل‌مند اخلاق است. نقد و چالش آن برای عام‌گرا (مدافع اصل‌های اخلاقی)، جدی است. اما خود جزئی‌گرایی دچار برخی نقض‌هاست که بایسته است به آن‌ها پرداخته شود. یک جنبه مهم جزئی‌گرایی که منشأ برخی از نقض‌های آن است، تکیه جزئی‌گرایان بر دلیل‌های اخلاقی در تبیین مخالفتشان با نظریه‌های اصل‌مند اخلاق است. این تکیه و تأکید جزئی‌گرایان، خود معلول تلقی گسترده‌تری است که در دهه‌های اخیر در فلسفه اخلاق نضج گرفته است. آن تلقی این است که هنجاریت، متشکل از دلیل‌هاست. دلیل‌ها، جنبه‌هایی هستند که له و یا علیه یک باور، یا عمل، یا حالت ذهنی، یا غیره هستند. جزئی‌گرایی و عام‌گرایی (که دیدگاه‌هایی درباره اصل‌های اخلاقی هستند)، از سوی جزئی‌گرایان به ترتیب با کل‌گرایی و اتم‌گرایی (که دیدگاه‌هایی در نظریه دلیل‌ها هستند) پیوند داده شده‌اند. به بیان خلاصه، جنبه‌های عمل‌ها علاوه بر این که دلیل‌ها را پدید می‌آورند شوون گوناگونی به خود می‌گیرند، شامل لئوکننده‌ها و فعال‌کننده‌ها و تشدیدکننده‌ها و تضعیف‌کننده‌ها و این سبب پیچیدگی روابط آن‌ها می‌شود؛ از یک موقعیت به موقعیت دیگر بر دلیل بودن دلیل‌ها تأثیر می‌گذارند و می‌توانند سبب شوند که دللیت و قطبیت دلیل‌های اخلاقی تغییر کند. از سوی دیگر، جزئی‌گرا اصل‌های اخلاقی را دلیل‌های عام/ثابت می‌داند و اعتقاد به دلیل‌های اخلاقی ثابت (اتم‌گرایی) را رکن همه نظریه‌های اصل‌محور اخلاق می‌داند. نقدی که در این مقاله مطرح کردیم این بود که تکیه جزئی‌گرای اخلاقی بر بحث دلیل‌ها، دلیل‌های عمل و دلیل‌های اخلاقی، هم (الف) فاقد فایده روشن برای رد عام‌گرایی و اثبات جزئی‌گرایی است و هم (ب) به زبان جزئی‌گرایی است. الف) فاقد فایده روشن است زیرا اولاً عام‌گرا ناگزیر نیست تلقی اتم‌گرایانه از اصل‌های اخلاقی داشته باشد و بنابراین عام‌گرایی و اصل‌های اخلاقی با کل‌گرایی یعنی دلیل‌های متغیر قابل جمع هستند و ثانیاً اتم‌گرایی با جزئی‌گرایی قابل جمع است و در نتیجه حتی خود جزئی‌گرا می‌تواند اتم‌گرا باشد. بنابراین، نتیجه نزاع درباره دلیل‌ها، برای نزاع درباره این که اخلاق می‌تواند و باید اصل‌مند باشد یا نه، تعیین‌کننده نیست. ب) به زبان جزئی‌گرایی است زیرا تأکید جزئی‌گرا بر دلیل‌های اخلاقی در صورت‌بندی جزئی‌گرایی، خلل‌هایی در موضع او ایجاد می‌کند. اولاً، او را ناگزیر می‌کند که مفهوم الزام یا الزامی بودن اخلاقی را فروبکاهد به مفهوم مرجح شدن با دلیل‌های اخلاقی. این تصویری ناقص از الزام اخلاقی است. الزام‌های اخلاقی اعمالی هستند که اعضاء اجتماع اخلاقی مسؤول انجامشان قلمداد می‌شوند. الزام‌های اخلاقی، آن عمل‌هایی هستند که اخلاق مطالبه می‌کند یا طلب می‌کند، نه آن عمل‌هایی که برای انجامشان صرفاً دلیل‌های

اخلاقی هر قدر هم که این دلیل‌ها نیرومند و یا قطعی باشند— وجود دارد. الزام اخلاقی، فراتر از توصیه عقلانی و محکوم‌سازی عقلانی است. چون الزام اخلاقی جزء لاینفک اخلاق است، جزئی‌گرا تصویری ناقص از اخلاق را پیش می‌نهد. او قلمرو اخلاق را محدود می‌کند به دلیل‌ها و توصیه عقلانی. ثانیاً او را ناگزیر می‌کند که قلمرو اصل‌های اخلاقی را به قلمرو دلیل‌های اخلاقی محدود کند و این او را حتی از هدف اولیه جزئی‌گرایی، یعنی مخالفت با همه نظریه‌های اصل‌محور و یا دست‌کم مهمترین نظریه‌ها، باز می‌دارد. امر مطلق به‌عنوان یک نمونه بسیار مهم نشان می‌دهد قلمرو اصل‌های اخلاقی گسترده‌تر از قلمرو دلیل‌های اخلاقی است. امر مطلق، راهی است برای آزمودن مجاز بودن عملی که فرد در نظر دارد انجام دهد. اما اخلاقاً مجاز بودن عمل، جنبه‌ای از عمل نیست و بنابراین دلیل هم نمی‌تواند باشد. امر مطلق، با این که مهمترین اصل اخلاقی نظریه کانتی است، نقد جزئی‌گرایانه درباره‌اش منتفی است. امر مطلق نشان می‌دهد که نمی‌توان قلمرو اصل‌های اخلاقی را مساوی قلمرو دلیل‌های اخلاقی گرفت. اگر تکیه جزئی‌گرایی اخلاقی بر دلیل‌های اخلاقی ناسودمند و زیانمند است، لازم است که تکیه و تأکید جزئی‌گرایی اخلاقی بر بحث دیگری قرار داده شود و آن بحث ماهیت و نقش اصل‌های اخلاقی است. پاسخ دادن به این مسأله که آیا اخلاق می‌تواند و باید اصل‌مند باشد یا نه (نزاع جزئی‌گرایان و عام‌گرایان)، میسر نیست مگر این که پیش از آن، درباره ماهیت و نقش اصل‌های اخلاقی وفاقی حاصل شده باشد. مسأله بنیادی که باید پاسخ داده شود این است که اصل‌های اخلاقی چه هستند و در فکر و عمل اخلاقی چه نقش‌هایی ایفا می‌کنند. اگر این مسأله بنیادی محوریت یابد، دیگر دوگانه جزئی‌گرایی-عام‌گرایی تا حد زیادی جای خود را به این خواهد داد که هر متعاطی این نزاع از چه نوع اصل‌های اخلاقی و چه نقش‌هایی برای اصل‌های اخلاقی دفاع می‌کند و چه انواع و نقش‌هایی را رد می‌کند.

منابع

- اصغری، سیدعلی. (۱۳۹۹). تبیین مسأله جایگاه اصل‌های اخلاقی و تشخیص مبتنی بر دلایل جزئی عمل در فکر اخلاقی و پاسخ به آن. طرح پژوهشی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- اصغری، سیدعلی. (۱۴۰۲). لزوم اصل‌های اخلاقی برای تشخیص اخلاقی. تأملات فلسفی، ۱۳(۲۸).
- پیتن، هربرت جیمز. (۱۳۹۷). امر مطلق: مطالعه‌ای در فلسفه اخلاق کانت. ترجمه سیدعلی اصغری. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- خزاعی، زهرا. (۱۳۹۰). خاص‌گرایی و معرفت‌شناسی اخلاقی. پژوهش‌های اخلاقی ۱(۳): ۵-۲۵.
- دباغ، سروش. (۱۳۸۸). عام و خاص در اخلاق. تهران: هرمس.
- دباغ، سروش. (۱۳۸۶). عام‌گرایی و خاص‌گرایی در فرااخلاق. اندیشه دینی، ۲۲: ۱-۲۰.
- محمدی منفرد، بهروز. (۱۴۰۰). دفاعی از اصل‌گرایی اخلاقی راسی در تقابل با خاص‌گرایی جان‌اتان دنسی. متافیزیک ۱۳(۳۱): ۹۸-۸۳.

References

- Albertzart, M. (2014). *Moral principles*. London: Bloomsbury.
- Asghari, Seyyed Ali. (2020). The Problem of Moral Principles: A Review and an Answer. *Research project. Institute for Humanities and Cultural Studies*. (in Persian).
- Asghari, Seyyed Ali. (2023). Moral Judgement Requires Moral Principles. *Philosophical Meditations*, 13(28). (in Persian).
- Crisp, R. (2007). Ethics without reasons? *Journal of Moral Philosophy*, 4: 40-9.
- Dabbagh, Soroush. (2009). *The General and the Particular in Ethics*. Tehran: Hermes. (in Persian).
- Dabbagh, Soroush. (2007). Generalism and Particularism in Metaethics. *Religious Thought*, 22: 1-20. (in Persian).
- Dancy, J. (1993). *Moral Reasons*. Oxford: Blackwell.
- Dancy, J. (2004). *Ethics without Principles*. Oxford: Clarendon Press.
- Dancy, J. (2007a). Review: Sean McKeever and Michael Ridge, Principled Ethics: Generalism as a Regulative Ideal, Oxford: Clarendon Press, *Mind*, 116: 462-7.
- Dancy, J. (2007b). When reasons don't rhyme. *The Philosopher's Magazine*, 37: 19-24.
- Dancy, J. (2013). An Uprincipled Morality. In R. Shafer-Landau (ed.), *Ethical Theory: An Anthology*, 2nd Ed. pp. 772-775. Wiley-Blackwell.

- Darwall, S. (2006). *The Second-Person Standpoint*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Gibbard, A. (1990). *Wise Choices, Apt Feelings: A Theory of Normative Judgment*. Oxford: Oxford University Press.
- Herman, B. (1996). *The Practice of Moral Judgment*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Horty, J. F. (2007). Reasons as defaults. *Philosophers' Imprint*, 7: 1–28.
- Kamm, F. M. (1996). *Mortality, vol 2*. Oxford: Oxford University Press.
- Kant, I. (1903). *Kant's Gesammelte Schriften, Band IV*. Preussische Akademie der Wissenschaften. Berlin: G. Reimer.
- Khazaei, Zahra (2011). Particularism and Moral Epistemology. *Ethical Research*, 1(3): 5-25. (in Persian).
- Kirchin S. (2007). Moral Particularism: An Introduction. *Journal of Moral Philosophy*, 4.1: 8-15.
- Little, M. O. (2001). On Knowing the 'Why': Particularism and Moral Theory. *Hastings Center Report*, 31(4): 32-40.
- McKeever, S. and M. Ridge (2006). *Principled Ethics: Generalism as a Regulative Ideal*. Oxford: Clarendon Press.
- McNaughton, D.; Rawling, P. (2013). In Hugh LaFollette (ed.), *The International Encyclopedia of Ethics*. Wiley-Blackwell.
- Muhammadi Monfared, Behrooz (2021). Moving from Ross's Principlism to Moderate Principlism in Moral Reasoning. *Metaphyzik*, 13(31): 83-98. (in Persian).
- Paton, H.J. (2018). *The Categorical Imperative: A Study in Kant's Moral Philosophy*. Translated by Seyyed Ali Asghari. Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies. (in Persian).
- Raz, J. (1999). *Engaging Reason: On the Theory of Value and Action*. Oxford: Oxford University Press.
- Raz, J. (2000). The truth in particularism. In Hooker, B., and Little, M. O. (eds.), *Moral Particularism* (pp. 48–78). Oxford: Oxford University Press.
- Skorupski, J. (1999). *Ethical Explorations*. Oxford: Oxford University Press.
- Väyrynen, P. (2006). Moral generalism: enjoy in moderation. *Ethics*, 116: 707–741.